

05 AGUSTOS 1987

ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
D E R G İ S İ

SAYI : 2

KAYSERİ—1985

KUR'AN OKUMAKTAN MAKSAD TEDEBBÜR VE TEZEKKÜRDÜR.

Dr. Ahmet MADAZLI

Tedebbür : Bir işin hakikatını düşünüp taşınmak (1) ve bir şeyin inceliklerini iyice anlamaktır (2).

Tezekkür : Bir şeyi unuttuktan sonra hatırlamak ve ibret almak manalarına gelmektedir (3).

Yüce Allah (c.c.) Kur'an-ı Kerimi tilâvetten ziyâde «tedebbür» ve «tezekkür» edilmek üzere inzâl buyurmuştur : «Biz sana hayır ve bereketli bir kitab indirdik ki, âyetlerini inceden inceye düşünüp taşınınsınlar, hâlis akıl sahibleri ondan öğüt alsınlar» (4).

Yâni Cenâbı Hak bu âyeti ile : «Allah'ın delil ve burhanlarını, vaz' edilmiş hükümlerini düşünsünler, ondan öğüt alsınlar ve gereği ile amel etsinler (5) yüce mânâlarını ve Kur'anın rûhuna uygun te'vil (tefsir) lerini öğrenip ona uysunlar demek istemiştir» (6).

Tedebbür genel olarak akli konularda âlimlere tahsis edilmiştir (7). Zirâ insan Kur'anın mânâlarını anladığı müddetçe irfân sahibi olur. Onun yolundan gittiği müddetçe sırlarının derinliğine inçir. İlahî varlık ve melekier âlemine bu yoldan varır (8).

Âyetten anlaşıldığına göre «tezekkür» nakli konularda akıl sahiblerine tahsis edilmiştir. Akıl sahiblerinin tezekkürü Allah'a ta-

-
- (1) İbn Manzûr, Cemâlüddin ebu'l-Fadl Muhammed b. Muharrem : el-Misrî : Lisânü'l-Arab fil-luğa, IV, 273, Mısır, 1970.
 - (2) Bursalı İsmâil Hakkı : Rûhu'l-Beyân, III, 344, İstanbul, trs.
 - (3) Lisânü'l-Arab, IV, 65.
 - (4) Sâd Sûresi : 29.
 - (5) et-Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed İbn Cerîr : Câmiu'l-Beyân an Te'vili'l-Kur'an, XXIII, 153, Mısır. 1373/1954.
 - (6) Rûhu'l-Beyân, III, 344.
 - (7) a.g.e., III, 344.
 - (8) Ahmed er-Rufâî, Hâlâtu ehli'l- Hakikati maallah (çev. Abdulkadir Akçiçek : Onların âlemi), s. 243, İstanbul trs.

zımı intâc eder. Tezekkür ile kalb üzerindeki perdeler kaldırılır, ruhlar âlemine vâsıl olunur. Ruh böylece nasut (beşer) âleminde bulamadığı ezeli tevhid ve maârif sırlarını bulmuş ve ona kavuşmuş olur (9).

Cenâbı Hakkın «Kur'anın âyetlerini düşünsünler» emrinde birinci planda Kur'anın yüce mânâlarını anlamamanın vâcib olduğuna, ikinci planda ise; Kur'anı «tertil» ile okumanın acele okumaktan daha üstün olduğuna dâir işâretler vardır. Çünkü Kur'an-ı Kerim acele okunduğunda âyetle emredilen «tedebbür» meydana gelmez, gelse de sahîh olmaz (10).

İkinci şık, yânî; harflerin mahraclarına riâyet ederek okumak, vakıf yerlerine dikkât etmek, diğer tecvîd kurallarını uygulamak, makamdan makama geçmek gibi hususları ön plana almak mânâdan gafleti meydana getirir (11). Âyetlerin mânâlarını «tedebbür» ve «tefekür» etmeyen kimseye de, Cenâbı Hak yardımcı olmaz. Cenâbı Hak yardım etmeyince de, o, Kur'an-ı Kerimde gizli bulunan acib ve garib sırlara vakıf olamaz. Meselâ sûrelerin tertibi ilk bakışta geliş güzel sıralanmış zannedilir. Fakat gerçekten bu tertib, tenâsüb ve insicâm bakımından en mükemmel bir seviyede bulunmaktadır (12).

Yukardaki izâhlardan anlaşıldığına göre Kur'anı Kerimi okumaktan maksâd, tefekür ve tezekkür etmek ve onun öğütlerini kabûl edip tatbik mevkiine koymaktır. Yoksa onu ezberleyip, mânâsını anlamadan okumak değildir (13).

Cenâbı Hak Kur'anı hakkıyla okuyanları övmüş ve «kendilerine kitâb verdiğimiz kimseler, o verdiğimiz kitabı mânâsıyla tilâvet ederler» (14) buyurmuştur.

Bu âyette geçen «tilâvet» (okumak) kelimesinin iki mânâsı vardır :

-
- (9) Rûhu'l-Beyân, III, 344.
(10) el-Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî : el-Câmi' fî Ahkami'l-Kur'an, XV, 192, Mısır, 1387/1967.
(11) Abdülbakî Gölpınarlı : Mesnevî Şerhi, III, 281, İstanbul, 1973.
(12) Fahreddin er-Râzî : Mefâtihu'l-Gayb, VII, 190, Mısır, trs.
(13) Rûhu'l-Beyân, III, 344.
(14) Bakara Sûresi : 121.

Birincisi : Kırâat,

İkincisi ise : Onun hükümlerini yerine getirmektir.

Bu mânâyı «Güneşe uyduğu zaman» (15) âyetinden de anlıyoruz. Bu iki mânâ «tilâvet» kelimesi için de uygundur. Zirâ başkasına tâbi olan kişi, onun istemiş olduğu hususlara riâyet eder. Vecibelerini yerine getirip, ondan bir şey ihlâl etmez (16).

Bu âyetin tefsiri hususunda çeşitli tevcihler ile sürülmüştür. Meselâ : âyetlerin mânâlarını tedebbür eder, emirlerini yerine getirir, yasaklarından kaçır, namazda ve diğer ahvâlde Kur'an okurken Allah'dan korkar. Muhkemi ile amel eder, müteşâbihâtına boyun eğmez, müşkil mes'elelerde ileri gitmez ve onun ilmini Alah'a havâle eder. Kur'ânı, nâzil olduğu gibi tecvîd kurallarına riâyet ederek okur, mânâsız te'villere kalkışmaz ve hükümlerini tahrîf etmez gibi (17).

Yukardaki izâhlardan anlaşıldığına göre; Kur'ân okuyan, zikredilen bu hususları yerine getirmediği, Kur'anı hakkıyla okumuş sayılmaz.

Zâten Cenabı Hak, Kur'anı Kerimi hakkıyla okumayanları, mânâsını düşünmeyenleri zemm etmiş (18) ve «Bunlar Kur'an-ı Kerimi derinden derine düşünüp taşınmıyorlar mı ? Yoksa yüreklerine kilit mi vuruldu ?» (19) buyurmuştur.

Cenâbı Hak bu âyette «kendilerini helâk eden ma'siletlere düşürmemek için Kur'ânın emir ve yasaklarına kulak asmıyorlar mı? demek istemiştir. Çünkü Kur'anı Kerîm tedebbür edilerek okunduğunda mevsûk bilgiler elde edilir ve şu dünya zulmetinden kurtulabilmek için onda müsbet devâlar bulunur (20).

Bu konuda Peygamberimizin sünneti rehberimiz olmalıdır.

Peygamberimiz Kur'ân okurken med ederek okurdu (21). Med ederek okumanın hikmeti ise; âyetlerin mânâsını tedebbür etmek,

(15) Şems Süresi : 2.

(16) Mefâtihu'l-Gayb, I, 703.

(17) a.g.e. I. 703.

(18) Bkz. Nisâ Süresi : 83; Mü'minûn Süresi : 69.

(19) Muhammed Süresi : 24.

(20) Rûhu'l-Beyân, III. 677.

(21) Ahmed İbn Hanbel : Müsned, III. 289, Beyrut, 1389/1969.

öğüt almak ve acib şeyleri öğrenmektir (22). Peygamberimiz «ter-tîl (tecvid)»'e riâyet ederek harf harf okur (23) ve vakfedilecek yerlerde dururdu (24).

Peygamberimiz «rahmet» âyetini okuyunca Allah'dan dilekte bulunur, «âzâb» âyetlerini okuyunca Allah'a ilticâ eder, «zât-i Ulûhiyyeti» anılınca onu tesbih eder, «duâ» ve «istigfâr» âyetlerini okuyunca duâ ve istigfâr eder, «ümid verici» âyetleri okuyunca dilekte bulunur, «inzâr edici âyetleri» okuyunca da kötü âkıbetten Allah'a sığınır (25).

Peygamberimiz okurken mânâsını anlamak, derin ve ince mânâlarına nüfûz etmek ve husûle gelen duygudan mütesir olmak için bâzı âyetleri tekrâr ederdi. Meselâ : Besmele-i Şerife'yi 20 kere (26).

«Eğer onlara azâb edersen şüphesiz ki onlar senin kullarıdır. Eğer affedersen şüphesiz ki mutlak gâlip ve hikmet sahibi sensin» (27) âyetini sabâha kadar, (28).

«Yoksa kötülükleri işleyip duranlar kendilerini iyi ameller işleyenler gibi yapacağımızı mı sandılar ? Hayat ve ölümleri onlara bir olacak mı ? Ne kötü (fenâ) hüküm veriyorlar ?» (29) âyetini defalarca okumuştur (30).

Rasûlullah (S.A.V.) Kur'ân ehlini «tedebbür» ile Kur'ân okumaları için uyarmış ve «Ey Kur'an ehli ! Kur'ânı yastık edinmeyi-

(22) İbn Kesir, Ebu'l-Fadl İsmâil : Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azîm, IV. 434, Mısır, 1371/1952.

(23) Müsned, VI. 286.

(24) Müsned, VI. 623; es-Subkî, Mahmûd b. Muhammed Hattâb : el-Menhelü'l-Azbu'l-Mevrûd Şerhu Süneni'l-İm:ım Ebî Dâvud, VIII. 125, Mısır, 1352.

(25) el-Müslim, İbn Haccâc el-Kuşeyrî en-Neysâbüri : Sahîhu'l-Müslim, I. 536-537, Mısır 1374-1375/1955-1956. nşr. Muhammed Fuâd Abdullah; Müs-ned, VI. 92.

(26) el-Gazzalî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed : İhyâu Ulûmiddîn, I. 511, Mısır trs; Mekkî, Ebû Tâlib Muhammed b. Hüseyin : Kûtü'l-Kulûb, I. 46, Mısır trs.

(27) Mâide Sûresi : 118.

(28) en-Nesâî, Ebû Abdurrahmân b. Şuayb : Sünenü'n-Nesâî, II. 177, III. 184, Mısır, 1383/1964.

(29) Câsiye Sûresi : 21.

(30) en-Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şerefüddin : et-Tibyân fi Âdâbı Hamleti'l-Kur'ân, s. 46, nşr. Dâru'l-Fikr.

niz. Onu, gece gündüz hakkıyla okumağa devâm ediniz. Kur'ânı yayınız. Güzel seslerle (sesi güzelleştirerek) okuyunuz. Mânasını tedebbür ediniz ki felâh bulasınız» (31) buyurmuştur.

Rasûlullah (S.A.V.) bir gün ashâbı Kirâma namaz kıldırması, sehven bir âyeti terk etmiş, namaz bitince ashâba «hangi âyeti terk ettim?» diye sormuş, onlar da cevâb veremeyip susmuşlar. Bunun üzerine «ne oldu bu topluluğa ki, onlara Allah'ın kitâbını okuduğum halde ne okundu, ne terk edildi bilmiyorlar. İsrâil oğullarının kalblerinden Allah korkusu çıkmış, bedenleri hâzır olduğu halde kalbleri hissiz kalmıştı. Haberiniz olsun ki, gerçekten Allah, beden ile kalb, hazır olmadığı müddetçe hiç bir kimsenin amelini kabûl buyurmaz» (32) buyurmuştur.

Bir adam Rasûlullah (S.A.V.)'e gelerek : «Allah'ın sana öğrettiklerinden bana da öğret demiş. Rasûlullah (S.A.V.) de ona Kur'ân öğretmesi için bir sahabîye göndermiş. Sahâbe o adama «ZİLZÂL» sûresini öğretmiş. Adam bu sûrenin :

«Her kim zerre kadar bir hayır işlerse onu görecektir. Kim de zerre kadar şer işlerse onu görecektir» âyetini öğrenince «bu bana yeter» demiş. Bunun üzerine Rasûlullah (S.A.V.) «bırakın onu. Gerçekten o, fakîh (bilgili) oldu» (33) buyurmuştur.

Rasûlullah (S.A.V.) mânâsını anlamaya çalışmadan sür'atlice Kur'ân okuyanları uyarmış ve «Ümmetinden bir topluluk Kur'ân okuyacaklar. Fakat onu hurma saçar gibi etrâfa saçacaklardır» (34) buyurmuştur.

Kezâ Rasûlullah (S.A.V.) anlamadan ve hükümleri ile amel etmeden Kur'ân okuyan münâfığı zemmetmiş ve «Kur'an okuyan münafık reyhân gibidir. Kokusu güzel ve fakat tadı acıdır» (35) buyurmuştur.

-
- (31) el-Müttekî, Alâuddin Ali b. Husâmiddin : Müntehabu Kenzi'l-Ummâl, I. 388, Beyrut, 1389/1969.
(32) el-Müttekî, Alâuddin Ali b. Husâmiddin : Kenzi'l-Ummâl, fî Süneni'l-Akvâl, ve'l-ef'âl, I. 396, yersiz ve tarihsiz.
(33) Rûhu'l-Beyân, III. 344.
(34) Kenzi'l-Ummâl, I. 394.
(35) el-Buhârî, Muhammed İbn İsmail : el-Cami' us-Sahîh (Sâhîhul-Buhârî), VI. 107, İst. 1315.

Rasûlullah (S.A.V.) Kur'an-ı Kerimi tedebbür ve tefekkürsüz okuyanları zemmetmiş ve hariciler hakkında «Kur'ân okurlar. Fakat okudukları Kur'ân hançerelerini geçmez» (36) buyurmuştur.

Yanî Allah onların kırâatlerini yükseltmez ve kabûl buyurmaz. Kur'anın hükümleri ile amel etmeyenler okuduğu Kur'ân karşılığında sevâb elde edemezler demektir (37).

Bu direktif ve uyarılar karşısında ashâb, bâzı sûrelerle yetinmiş, hükümleri ile amel etmeye devâm etmişlerdir (38).

Abdullâh İbn Mes'ûd (ö. 32/652) mânâsını anlamadan sür'atlice Kur'ân okumayı tasvîb etmemiş «ben bir rek'atta «Mufassal» bölümünü okuyorum diyen kimseye «Şiir gibi acele acele mi ? bir takım kavimler vardır ki onlar Kur'ân okurlar da, okudukları köprücük kemiklerinden ötesine te'sir etmez. Ancak kalbe te'sir edip de orada kökleştiği vakit faydası olur» (39) hadîs-i şerîfini okumuştur.

Kezâ Abdullâh İbn Mes'ûd bu konuda «Şu Kur'ânı şiir gibi acele acele okumayınız. Hurma saçar gibi etrafa saçmayınız. Acâibi geldiğinde kalbi tahrik ediniz. Gâyeniz hemen sûrenin sonuna ulaşmak olmasın» (40) demiştir.

Hz. Ali (ö. 40/660) : «Bilgisiz ibâdetle, tefekkürsüz kırâatte hayır yoktur (41) diyor

Hz. Hasan (ö. 50/670) da : «Sizden önce gelip geçenler Kur'ânı Rableri tarafından gönderilmiş bir kitâb olduğunu biliyorlar, geceleri okuyup tedebbür ediyorlar, gündüzleri de inceliklerini araştırıyorlardı» (42) demiştir.

Ebû Hamza ed-Dâbii (ö. 128/745) Abdullâh İbn Abbas (ö. 68/687)'a «Kırâatım çok serîdir. Bir gecede Kur'ânın üçte birini oku-

(36) a.g.e., VIII. 52.

(37) İbn Hacer el-Askalanî: Fethu'l-Bârî bi şerhi'l-Buhârî, XV. 322, Mısır, 1378/1959.

(38) Rûhu'l-Beyân, III, 344.

(39) Sahihu'l-Müslim, I. 563.

(40) el-Beyhekî, Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Ali : Şuabü'l-İmân, V. 155 b. Kayseri Raşid Ef. Ktb. No. 109 yazma.

(41) ed-Dârimî, Ebû Muhammed Abdillâh b. Abdirrahmân : Sünenü'd-Dârimî, I. 89, Hicaz, 1386/1966; İhyau Ulûmi'd-Din, I. 511.

(42) et-Tibyân fi Adâbı Hameleti'l-Kur'ân, s. 28.

yorum, deyince İbn Abbas : «Benim bir gecede tedebbür ve tefekkür ile Bakara Süresini okumam, bence senin kırâatından daha iyidir» (43) demiştir.

Tâbiûn ileri gelenlerinden ünlü âlim Hasan-ı Basrî (ö. 110/728) bu hususta şöyle demiştir : «Bu Kur'ânı köle de, çocuk da okur. Fakat mânâsı hakkında hiç bir bilgileri yoktur. Kur'ânı ezberledikleri halde tatbîki mühim olan hükümlerini ihmâl ederler. Hattâ bunlardan bazısı şöyle der : «And olsun ki Kur'ânın tamâmını hatm ettim. Bir harfini dahî eksiltmedim.» Hasanı Basrî devamla şöyle diyor : «And olsun ki bunu söyleyen kimse, Kur'ânın mühim olan amel cihetini îfâ etmemiş, böylece o, Kur'ânın kadrini tenzîl etmiştir. Çünkü bu vasfı hâiz olan kimsede Kur'an ahlakından ve tatbîkâtından hiç bir eser görülmez. Vallâhi böyle olan kimse Kur'ânı ezberlemiş ve fakat emirlerine değer vermemiştir. Vallahi böyle olanlar hikmet sahibi ve teşvikci de değillerdir. Allah (c.c.) bu gibileri insânlar arasında çoğaltmasın. Kur'ânın zâhirini tercih eden sağmal (sütü çok) olduğu halde sağılmasını istemiyen ve yavrusuna süt vermiyen deveye benzer» (44).

Meşhûr mutesavvıf İbrahim el-Havvâs (ö. 291/904) de şöyle demiştir «Kalbin ilacı beş şeydir : Tedebbür ile Kur'ân okumak, açlığa riâyet etmek, gece namaz kılmak, seher vaktinde tazarru'da bulunmak ve sâlihlerle oturmak» (45).

Âriflerden bazıları «haftada bir hatim, ayda bir hatim ve senede bir hatim yaparım. Bir hatmim daha vardır ki 30 senede henüz onu ikmâl edemedim. Yâni kemâli tedebbürden, terdîd ve tekrardan dolayı bu hatmi bitiremedim» (46) demişlerdir.

Ebû Süleymân ed-Dârimî (ö. 366/976) bir âyeti 4 - 5 gece tilâvet eder, mânâsını anlıyamazsa bir diğerine geçmezmiş (47).

Selefden bazıları Hûd Süresinde altı ay kalıp tekrâr etmişler ve tedebbürden fâriğ olmamışlardır (48).

(43) el-Acurrî, Ebu Bekr Muhammed b. Huseyn b. Abdillâh : Kitâbu Ahlâkı Hameleti'l-Kur'ân, V. 65 a, İst. Aşir Ef. Ktb. No. 277/2 yazma; Şuabu'l-İmân, V. 155 b.

(44) Rûhu'l-Beyân, III. 344.

(45) et, Tıbyân fî Âdâbı Hameleti'l-Kur'ân, s. 46.

(46) Kûtü'l-Kulûb, I. 50; Taşköprü Zâde Ahmed : Mevzûâtu'l-Ulûm, II. 362, İst. 1313/1893, (trc. : Kemalüddin Muhammed).

(47) Kûtü'l-Kulûb, I. 50; Mevzûâtu'l-Ulûm, II. 362.

(48) Kûtü'l-Kulûb, I. 50; Mevzûâtu'l-Ulûm, II. 362.

el-Acurri (ö. 360/970) bu mes'eleyi geniş bir şekilde izâh edip şöyle demiştir : «Allah (c.c.) mü'minleri Kur'ân okurken âyetleri tefekkür etmeye, başkalarından dinlerken edeble dinlemeye, ibret almaya, emirlerine uymaya, iyi şeylerden ferahlanmaya çağırmış ve sevâb bakımından bunun en üstün bir davranış olduğunu ve buna karşılık olarak hesabsız mükafâat verileceğini vaad buyurmuş ve «Onlar ki sözü dinlerler. Sonra onun en güzeline uyarlar. İşte onlar Allah'ın kendilerini hidâyet ettiği kimselerdir. Akıl sahibi olanlar da işte bunlardır» (49) buyurmuştur. Diğer bir ayette de :

«Onun için ümidi kesmeyin. Başınıza azâb gelmeden önce tevbe ile Rabbinizin merhametine sığının. Ve ona teslim olun. Sonra size yardım edilmez. Haberiniz olmayarak ansızın başınıza azâb gelmeden önce (hâlis mü'min olun da) Rabbinizden size indirilenin en güzeline tâbi olun...» (50) buyurmaktadır.

«Rabbimizin her kelâmı, okuyanlar ve dinleyenler için hârîka güzelliكتedir. Allah (c.c.) Kur'ânı dinlerken kendisine yakınlaşmak dileyenleri ve rızâsını isteyenleri iyice bilir. Cenâbı Hak bunu âyetlerle izâh etmiş ve şöyle buyurmuştur»Kur'ân okuduğu zaman hemen onu dinleyin ve susun. Umulur ki merhamet edirsiniz» (51). Bu âyeti dinleyenler Rablerinin merhametini ümid ederler.

«Şimdi sen benim tehdidimden korkan kimselere bu Kur'ân ile öğüt ver» (52) emri, insanların ilâhî beyânâta iyice kulak vermelerini, öğüd bakımından leh ve aleyhlerine olan hususları öğrenip, gereğini yerine getirmelerini istemektedir.

Kâf Sûresi bize yer ve göklerin muazzam bir şekilde yaratıldığını, gök ve yerler arasında bulunan yaratıkların garîb hikmetlerini anlatmaktadır. Bu sûre bize ölümün, ölüm ahvâlinin, cehennem, cehennem ahvâlinin, cennetin, cennet ahvâlinin azametini bildiriyor. Cenâbı Hak cennetini dostları için hazırladığını ve «onlara orada ne isterlerse vardır. Nezdimizde de ziyâdesi vardır. Şüphesiz ki bunlar kalbi olan, yâhud şâhid olarak kulak veren kimse için uyandıracak bir öğüt vardır» (53) buyurarak Kur'ânı can kulağı ile dinlemenin lüzumlu olduğunu haber veriyor. Buna göre

(49) Zümer Sûresi : 18.

(50) a.g. Sûre : 54-55.

(51) A'raf Sûresi : 204.

(52) Kehf Sûresi : 45.

(53) Kâf Sûresi : 35-37.

inanan bir kimsenin okuduğu ve dinlediği ilâhî kelâmdan yararlanması için, âyetlerin mânâsını anlamaya gayret sarf etmesi lâzımdır.

Sonra Cenâbı Hak inananları Kur'ânı tedebbür etmeye teşvik etmiş ve «Kur'ânı düşünmüyorlar mı ? Yoksa kalbleri üzerinde kilitler mi var ?» (54) «Onlar hâlâ Kur'an-ı gereği gibi düşünüp anlamaya çalışmazlar mı ? Eğer Allah'dan başkası tarafından olsa idi, elbette içinde bir çok çelişkiler bulunurdu» (55) buyurmuştur.

Allah'ın hikmetini görmüyor musunuz ? Halkı Kur'ânı tedebbüre nasıl teşvik ediyor ? Kur'ânı tedebbür eden Rabbinin kudretini, saltanatını ve müslümanlara olan ihsânının hadsiz ve hesabsız olduğunu, üzerine farz ve vâcib kılınan ibâdetlerin neler olduğunu bilir ve yasaklarından kaçınır, emirlerine rağbet edip ifâyâ çalışır.

Okurken ve dinlerken tedebbür nimetine sâhib olan kimse için Kur'ân, mâhzâ şifâdır. O malsız iken Kur'anla yetinir. Kabilesizken o, onunla kuvvetli, yalnız iken o, onun yoldaşdır.

Kişinin niyyeti ilâhî hitâbı ne zaman anlayacağım, ne zaman ondan ibret alacağım, ne zaman ondan öğüt alıp kendimi kötülüklerden alıkoyacağım olmalıdır. Yoksa bir ân evvel sûreyi bitirmek olmamalıdır. Zirâ Kur'ânı okumak ibâdettir. İbâdet de gafletle olmaz (56).

Kur'ân okuyanın ders esnâsında okumuş olduğu âyetleri tedebbür ve tefekkür etmesi, kalbini meşgûl edecek hâtıralardan kaçınması lâzımdır. Kelâm-ı ilâhî'den başka şeylerle meşgûl olması, ders bitinciye kadar olanca kabiliyetini hâzır bulundurması bence daha iyidir (57). Tedebbür ve tefekkürle az miktarda okumak, tedebbür ve tefekkürsüz çok okumaktan daha iyidir. Zirâ Kur'ânın, hadîs-i şeriflerin kavli bu gerçeği, ortaya koymaktadır (58).

İmâm Gazzalî (ö. 505/1111) de şöyle demiştir : «Tedebbür bâtinî sırlardandır. Ehli isen Kur'ânın mânâlarını tedebbür ederek

(54) Muhammed Sûresi : 24.

(55) Nisâ Sûresi : 82.

(56) Kitâbu Ahlâkı Hameleti'l-Kur'ân, v. 36 b. 38 b.

(57) a.g.e. v. 61 a.

(58) a.g.e. v. 65 a.

oku. Gafletle okuduğun âyetleri îade et, bunu okuma sayma. Zirâ zahirde tertîl, bâtında tedebbürün iyice yerleşmesi içindir» (59). Kur'anı hakkıyla okumak husûsunda akıl ile lisân müşterek olmalıdır. Lisânın hazzı, tashih-i hura» fa riâyet ederek tertîl ile okumak, aklın hazzı da mânâlarını tefsir etmektir. Kalbin hazzı kendisini kötülüklerden men' etmek, öğüt almak, beyânatından müteessir olup emirler'e uymaktır. Lisan tertîl ile okur, akıl terceme eder, kalb de öğüdünü kabûl eder. Tedebbür huzûru kalbden sonra gelir. Kırâatten maksad tedebbürdür. İşte bundan dolayı kırâatte tertîl sünnet kılınmıştır» (60).

Fahredden er-Râzî (ö. 606/1209) «tertîl» ile ilgili âyeti tefsir ederken şöyle demiştir : «Allah (c.c.) Kur'ân-ı Kerîmi tertîl ile okumayı emretti ki, akıl âyetlerin hakikatlerini ve inceliklerini düşünebilsin. Allah'ın zikrine vâsıl olunca O'nun azamet ve celâlini düşünebilsin. Va'd ve veîde ulaşabilmesi için onda korku ile recâ hâsıl olsun. İşte bu esnâda kalb, Allah'ın ma'rifet nûru ile nurlanır. Kırâatte sür'at, mânâlar üzerinde durmamıza engel olur» (61).

İmam Kurtubî (ö. 671/1272) de : «Kur'ân okuyan, Kur'ânın söylediği şeyin gerçeğini anlayıncaya kadar zihnini ve fehmini çalıştırmayı ona saygı cümlesindedir» (62) demiştir.

Mevlânâ Celâlüddin er-Rumî (ö. 672/1273) şöyle demiştir : «Bu okuyucu Kur'ânı doğru okuyor. Evet. Kur'ânın sûretini doğru okuyor, fakat mânâsından haberi yok. Esâsen onun gerçek mânâsı ona anlatılmış olsa, kabûl etmez. Ve yine körü körüne okur. Bunun misâli : Meselâ cevizlerle oynayan çocuklara ceviz içi veya ceviz yağı verdiğiniz zaman almazlar. Çünkü onlara göre ceviz, elinize aldığınız zaman hışır hışır ses çıkarır. Halbuki bunların ne sesi, ne de hışırtısı vardır. Allah'ın hazineleri ve ilimleri çoktur. Okuyucu Kur'ânı bilerek okuyorsa Allah'ın diğer kitabını neden kabul etmiyor ? Kur'ân okuyan birine anlattım ki, Allah : «De ki Rabbin kelimeleri için deniz mürekkebe olsa idi, muhakkak ki Rabbin kelimeleri tükenmeden denizler tükenirdi. Bir o kadar yardımcı getirsek bile» (63) buyuruyor.

Kur'ân elli dirhem mürekkebe ile yazılabilir. Bu Allah'ın ilmin-den bir işâret bir parçadır. Ve O'nun bütün bilgisi bundan ibâret

(59) el-Gazzalî : Kitâbu'l-Erbeîn fi Usûliddin, s. 44, Mısır, 1328.

(60) İhyâu Ulûmi'd-Din, I. 505.

(61) Metâtihu'l-Gayb, VIII. 236.

(62) el-Câmi' fi Ahkami'l-Kur'ân, I. 27.

(63) Kehf Sûresi : 109.

değildir. Bir attar bir kağıt parçasına ilaç sarsa sen, bütün dükân bunun içinde dermisin ? Bu aptallık olur. Nihâyet Hz. Mûsa'nın, Hz. İsa'nın ve diğer peygamberlerin zamânında da Hak kelâmı vardı. Fakat arapça değildi. İşte bunu anlatıyordum. Baktım o okuyucuya te'sir etmiyor. Ben de bıraktım yakasını.

Rivâyete göre Rasûlullah (S.A.V.) in zamanında ashabtan her kim yarım veya bir sûre öğrense, ona büyük adam derler, bir veya yarım sûreyi biliyor diye parmakla gösterirlerdi. Çünkü onlar Kur'anı âdetâ yerlerdi (iyice hazmederlerdi).»

Bir veyâ yarım batman ekmek yemek, gerçekten güç bir iştir. Fakat ağızlarına alıp çiğneyip çiğneyip atarlarsa, bu şekilde yüz bin merkeb yükü ekmek yenebilir (64). Rasûlullah (S.A.V.) : «Ne kadar Kur'an okuyan vardır ki, Kur'an ona la'net eder» (65) buyurmuştur.

İşte bu, Kur'anı okuduğu halde, mânâsını bilmeyen hakkında söylenmiştir. Fakat böyle olmasa da iyidir (66).

Kur'anla dolu olan sandık, boş olan başka bir sandıktan elbette daha iyidir» (67).

İmâm Nevevî (ö. 676/1277) de şöyle demiştir : «Bilki Kur'an tilaveti zikirlerin en üstünüdür. Kırâatten maksâdı, tedebbürdür» (68) «Kur'anı düşünerek ve anlayarak okumak sünnettir. Çünkü Kur'an okumada en büyük maksâd ve en mühim arzu budur. Böyle okumakla sadırlar açılır, kalbler nurlanır» (69).

İmâm ez-Zerkeşî (ö. 794/1391) de : «Tedebbürsüz Kur'an okumak mekrûhtur. Bu : «Kur'anı üç günden az bir zamanda okuyan (hatmeden) onu anlayamaz» (70) hadisi ile, hariciler hakkında

(64) Mevlânâ Celâlüddin : er-Rûmî : Fih-i Mâ Fih, s. 81, Tahrân, 1384, nşr : Bedî' el-Zamân Furûzanfer.

(65) el-Uşmûnî, Ahmed b. Muhammed Abdülkerim : Menâru'l-Hudâ fi Beyânî'l-Vakfı ve'l-İbtidâ', s. 12, Mısır, 1353/1934.

(66) Fih-i Mâ Fih, s. 81.

(67) Süleymân Nâhîfî : Manzûm Mesnevî Şerhi, III. 53, İst. 1969, nşr : Âmil Çelebioğlu.

(68) en-Nevevî, Ebû Zekerıyyâ Yahyâ b. Şerefuddin : Kitâbu'l-Ezkâr, s. 129, Beyrut, 1971.

(69) et-Tibyân fi Âdâbı Hameleti'l-Kur'an, s. 46; Kitâbu'l-Ezkâr, s. 136.

(70) Müsned, II. 165.

«Onlar Kur'an-ı okurlar. Fakat okuduğu Kur'ân köprücük kemiklerinden öteye geçmez» (71) hadisine hamledilebilir. Kezâ Abdülâh İbn Mes'ûd'un bir gecede Mufasssal Sûreleri okuyan kimseye : «Şiir gibi acele acele mi ? sözü, âyetlerin mânâsını tedebbür ve tefekkür etmeden Kur'ân okuyan kimsenin, Kur'ânın hakkını vererek okumadığını açıkça gösterir» (72) demektedir.

İbnü'l-Cezerî (ö. 833/1419) de şöyle demiştir : «Bazı Kur'ân ehli Kur'ânı sahih okur, mânâlarını tedebbür ve tefekkür eder. Cenâbı Hak bizi Allah korkusundan nâşi Kur'ânı Kerimi güzel okuyan, meyvesiyle bezenen, hakkını yerine getiren, onun koymuş olduğu yasakları bilip gereği ile amel edenlerden eylesin...

«O, gizli ve âşikâr olarak nimetlerini bizlere ihsân etmiştir» (73) âyetinin zâhirî mânâsı; Kur'ânı tilâvet etmek, kırâat kurallarına vâkıf olmaktır. Batınî mânâsı ise; mânâsını düşünmek ve anlamaktır, şeklinde tefsir edilmiştir» (74).

Kur'ân okuyan rivâyet vecihlerini tekrâr etmeyi kasd etmemeli, ancak tedebbür ve tefekkür etmeyi ve daha çok sevap kazanmayı gâye edinmelidir. Çünkü ona, okuduğu her harf için on sevâb ihsân edilecektir» (75).

Aliyyü'l-Kârî (ö. 1014/1605), İbn Hacer (ö. 852/1448)'in şöyle dediğini nakletmektedir : «Acele ve usanç sebebi ile, Kur'ân okuyanda tedebbür ve tefekkür tam olarak yerleşemez. Bununla beraber Kur'ân okuyan, âyetin mânâsını anlasın veyâ anlamasın sevâb elde eder. Çünkü o, Kur'ânı ibâdet maksadı ile okumaktadır. Ezkâr ise böyle değildir. Ancak ezkârın mânâsını anlayan sevâb kazanır. Fakat söylediğimiz bu görüş de kesin değildir. Şöyle ki : Bu konuda dikkât edilmesi gereken bir husûs daha vardır. O da; anlamadan okumaya sevâb yoktur derken bu görüşe Kur'ândan ve hadisten bir delil getirmek lâzımdır. Tabii Kur'ân okumakla başka şeyleri okumak arasında elbette fark vardır. Fakat kıyâs bakımından aralarında bir fark yoktur. Zirâ sâlih kişilerin duâ, ezkâr ve başka

(71) Sahihul-Buhârî, VIII, 52; Sahihu'l-Müslim, II, 747.

(72) ez-Zerkeşi, Bedruddin : el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân, I. 455, Mısır, 1376/1957.

(73) Lokman Sûresi : 20.

(74) İbnü'l-Cezerî, Ebu'l-Hayr Muhammed b. Muhammed : Müncidü'l-Mukriîn ve Mürşidüt-Tâlibîn, s. 76-77, Mısır, 1350, nşr : Mektebetü'l-Kudsî.

(75) a.g.e. s. 12-13.

şeylerle meşgûl olmaları buna delil teşkil eder. Nitekim bunlar sevâb kazanmak için evrâd, ezkâr ve duâ gibi şeylerle meşgûl olmuşlardır» (76).

Celâleddin es-Suyûtî (ö. 911/1505) bu husûsu şöyle izâh etmiştir : «Kur'ânı tedebbür ve tefekkür ile okumak sünnettir. Çünkü Kur'ân okumada en büyük maksâd ve en mühim arzu budur. Böyle okumakla sâdırlar açılır, kalbler nurlanır. Bu da okuyanın kalbini okuduğu kelimelerin mânâlarını tefekkür etmekle meydana gelir. Böylece o, her âyetin mânâsını anlamış, emir ve yasaklarını düşünmüş olur» (77). «İş mücerred Kur'ân okumakla tamâm olmaz. Çünkü Kur'ânı Kerîm yalnız okunmak üzere indirilmemiştir. Bilâkis o, öğrenilmek ve öğretilmek üzere inzâl buyrulmuştur. Emrettiklerine temessük edilmedikçe, yasaklarından kaçınılmadıkça mücerred kırâat hiç bir kimseyi cennete sokmaz» (78).

İmam el-Kastallânî (ö. 923/1517) nin bu konudaki görüşü de şöyledir : «Bilki Kur'ânı Kerîmi ezberlemek, kelimelerini güzel bir şekilde telaffuz etmeye gayret etmek, harflerin mahrac ve sıfatlarını öğrenmek, güzel sesle okumağa özenmek, - her ne kadar güzel ise de - bunların mâ fevkında daha güzel ve daha da etem ve evlâ olanı vardır ki, o da âyetlerin mânâlarını anlamak için tefekkür etmek, - netice itibariyle - gereği ile amel etmek, yasaklarının cezâ-i müeyyidesini düşünmektir» (79).

AYETLER TEDEBBÜR VE TEFEKKÜR İLE NASIL OKUNMALIDIR ?

Kur'ân okuyan, okumuş olduğu âyetin veyâ kelimenin mânâsını dâimâ düşünmeli ve âyetin mânâsını anlamadan bir diğerine geçmemelidir. Meselâ : «Rahmet» le ilgili bir âyet okuyunca, Allah'ın vaad etmiş olduğu «müjde» ye sevinmeli ve rahmeti ile Allah'dan cennetini istemelidir.

«Azâb» âyeti ile ilgili bir âyet okuyunca durup mânâsını düşünmeli, eğer bu âyet kâfirler hakkında ise, imanını itirâf etmeli ve «yalnız o Allah'a imân ettim» demelidir.

(76) Aliyyu'l-Karî, Ali b. Sultân Muhammed : Mirkâtü'l-Mefâtiḥ şerhu Mişkâtü'l-Mesâbih, II. 165.

(77) es-Suyûtî, Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr : el-İtkân fi Ulumi'l-Kur'ân, I. 299 - 300 Mısır, 1387/1967, tahkik : Ebu'l-Fadl İbrâhim.

(78) es-Suyûtî, Enisü'l-Celis s. 90, İst. 1313.

(79) el-Kastallânî, Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr : el-İşarât fi İlmi'l-Kırâat'l-Erbei Aşere, I, v. 107 b, - 108 a, İst. Fâtiḥ ktb. No. : 32, 33, yazma.

«İnzâr» âyetini okuyunca Allah'a sığınıp, cehennemden kurtarılmasını ondan niyâz etmelidir.

«Ey imân edenler ! «...» diye başlayan Âyet-i Kerîmeyi okuyunca durup âyetin devâmı olan emir ve yasakları düşünmeli ve kalben kabûl edip tasdîk etmelidir.

«Yapılmaması» istenilen bir fiil ile ilgili bir âyeti okuyunca, Rabbinden bilerek ve bilmeyerek işlemiş olduğu günahlarının affedilmesini istemelidir.

«Ey İman edenler ! kendinizi ve âilenizi âteşten koruyunuz» (80) âyetine benzer bir âyet okuyunca, âilesinin namaz, oruç, tahâret, hayız ve nifâz gibi ibâdet durumlarını gözden geçirmeli, bunlara riâyet edip etmediklerini araştırmalıdır. Böyle yapan tabîî Kur'ânın emir ve yasaklarını hatırlamış ve bilgisini kuvvetlendirmiş olur. Eğer yukarda zikredilen dinî bilgileri âile efrâdına öğretmemiş ise, hemen Kur'anın bu emrine uyup onları öğretmelidir. Meselâ : Çocukları 7 - 8 yaşına geldiğinde dinî vecibelerini öğretmeli, 10 yaşına geldiklerinde yapmazlarsa hafif bir şekilde dövmelidir.

Geçmişte işlemiş olduğu günahları —bir daha yapmamak üzere— terk etmeli, emredilene yapacağına azm etmelidir.

«Ey İman edenler ! Allah'a yürekte bir tevbe ile tevbe edin» (81) âyetine benzer bir âyet okuyunca, günahlarını ve bilhassa insanlarla kendi arasında cereyân etmiş bulunan kov, gıybet gibi şeyleri düşünmeli, zulm sayılan büyük - küçük günahlarını terk edip, tevbe etmeli, hak sâhibleri ile helallaşmalı, uzakta iseler mektubla bu işi gerçekleştirmelidir.

Gereği ile amel etmek üzere mânâsını bilmediği âyetlerin anlamını ve hükmünü bilenden sorup öğrenmelidir. İşte Kur'ânı bu vech ile okuyan kimse onu tertîl ile okumuş, âyetlerin mânâsını tedebbür ve tefekkür etmiş olur.

İhtilâf olunan bir âyette, kavî bakımından en az ihtilâflı olana inanmalıdır. Böyle hareket etmesi kendisi için daha faziletli ve dinî bakımdan da daha ihtiyatlıdır.

(80) Tahrîm Sûresi : 6.

(81) a.g. Sûresi : 8.

Geçmiş ümmetlerin iyi halinden bahseden bir âyet okuyunca, Allah'ın o ümmete vermiş olduğu ihsânına bakmalı ve Rabbine karşı şükranını tâzelemelidir.

Okuduğu âyet «emir» ve nehy» ile ilgili ise; onu kabul edip emrine uymalı ve yasakladığı şeyden kaçınmalıdır.

Meselâ okumuş olduğu âyet vaadle ilgili ise; Allah'ın mü'min kullarına vaad etmiş olduğu şeylere bakmalı, kalbi recâ tarafına meylediyorsa, âzâbdan korkmalı, havf tarafına meylediyorsa —havf ve recâ durumunun mu'tedil olabilmesi için— recâ tarafına yer vermelidir.

Okuduğu âyet müteşâbihâttan ise; te'vilini Allah'a havâle edip Allah'ın «Kalblerinde eğrilik bulunanlar sırf fitne aramak ve kendi arzularına göre onun te'viline yeltenmek için onun müteşâbih olanına inanırlar» (82) kavline inanmalıdır. Zirâ Allah «Çünkü onun te'vilini Alah'dan başkası bilmez» (83) buyurmaktadır.

Okuduğu âyet mev'ıza ile ilgili ise, öğüdünü kabul edip vaazından hisseyâb olmalıdır (84).

TERTİL İLE AZ OKUMAK MI YOKSA SÜR'ATLI OKUYUP ÇOK OKUMAK MI FAZİLETLİDİR ?

Bu hususta görüş ayrılığı vardır. Bu görüş ayrılıklarını iki ana esasta toplamak mümkündür.

Birinci görüş : Yukarda da ifâde edildiği gibi, Ashâbdan Abdullâh İbn Mes'ûd, Abdullâh İbn Abbâs ve ehli ilimden bazılarına göre «tertîl» ve «tedebbür» ile az okumak, sür'atli okuyup çok âyet okumaktan daha efdaldır. Bu görüşü müdâfaa edenler; kirâatten maksad onu idrâk etmek, mânâlarını iyice düşünmek, direktiflerini anlayıp hükümleri ile amel etmektir. Kur'anı ezberlemek de onun yüce mânâlarını anlamaya vesiledir demişlerdir.

Selefden bazıları da : «Kur'ânı Kerim, hükümleri ile amel olunmak üzere indiği halde, müslümânlar tilâvetini meşgale hâline getirmişlerdir. Gerçek Kur'ân ehli onu ezberleyen ve hükümle-

(82) Ali İmrân Sûresi : 7.

(83) a.g. Sûre : 7.

(84) el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân, I. 450 - 452.

rini tatbîk edendir. Harflerin hakkını vererek okuyup ezberleyen, fakat mânâsını anlamayan ve hükümleri ile amel etmeyen Kur'ân ehli değildir. Zirâ gerçek imân, amel derecesine göredir. Çünkü Kur'ânın manalarını düşünüp anlamak, imânın neticesi ve semeresidir. Mânâsını anlamadan düşünmeden mücerred tilâvet ise herkes (iyinin, fâcirin, mü'min ve münafık) ın yapmış olduğu bir iş-tir. Zirâ Rasûlullah (S.A.V.) Kur'ânı anlamadan ve hükümleri ile amel etmeden okuyan münâfığı zem etmiştir. İnsanlar Kur'ânı okuma hususunda dört guruba ayrılırlar :

Birinci gurub : İMAN VE KUR'ÂN EHLİ. Bunlar insanların en faziletlisidirler.

İkinci gurub : İmândan ve Kur'ândan yoksun olanlardır.

Üçüncü gurub : Kendilerine Kur'ân verildiği halde, imân verilmeyen kimselerdir.

Dördüncü gurub ise; kendilerine imân verilen ve fakat Kur'ân verilmeyen kimselerdir.

Kendisine Kur'ân verilir imân verilmeyenler, kendisine imân verilir Kur'ân verilmeyenlerden daha üstündür. Kendisine tedebür ve anlayışla okuma kâbiliyeti verilenler, tedebbürsüz çokca Kur'ân okuyan kimseden daha da üstündür. İşte bu güzel vasıf Rasûlullah (S.A.V.) in sîretidir. Zirâ Rasûlullah (S.A.V.) Kur'ânı tertîl ile okur, sûre zaman bakımından uzadıkça uzardı. Bâzan da bir âyeti tekrârlardı demişlerdir (85).

İkinci görüş : Birinci görüşe mukâbil Şafiîler, Kur'ânı çokca okumak faziletlidir demişler (86) ve Rasûlullah (S.A.V.) in : «Allah'ın kitâbından bir harf okuyana bir hasene vardır. Bir Hasene on misli ile mükâfaât verilir. Ben elif, lâm, mîm bir harf demiyorum. Fakat elif bir harf, lâm bir harf, mîm (de) bir harfdir» (87) hadisi şerifi ile Hz. Osmân (R.A.) ın bir gecede bir rek'atta Kur'ânı hatmettiğini ve seleften —az bir zamanda— Kur'ânı çok okuyanların sayısının bir hayli kabarık olduğunu delil olarak ileri sürmüşlerdir (88).

(85) İbn Kayyim el-Cevziyye : Zâdü'l-Meâd, I. 88 - 89, Mısır, 1966.

(86) a.g.e, I. 88 - 89.

(87) et-Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa : el-Câmius-Sahîh (Sahihut-Tirmizî), V. 175, Mısır, 1356/1937.

(88) Zâdü'l-Meâd, I. 88 - 89.

İbn Kayyim el-Cevziyye (ö. 751/1350) bu iki görüşü müşahhas bir şekilde şöyle izâh etmiştir : «Bu mes'eledede en doğrusu şöyle demektir : Tertîl ve tedebbür ile Kur'ân okumanın sevâbı daha iyi, kıymet bakımından daha da faziletlidir. Fazla okumanın sevabı ise; sayı bakımından daha da fazladır. Ancak tertîl ve tedebbür ile Kur'ân okuyan çok kıymetli mücevher tasadduk eden veyâ değeri pahalı bir köle âzâd eden kimse gibidir. Kur'ânı çok okuyan da; çok para tasadduk eden veya pahası çok ucuz bir köle âzâd eden kimse gibidir» (89).

S O N U Ç :

Yüce Rabbimiz Kur'ânı Kerîmi, âyetlerin mânâsını tedebbür ve tefekkür edilmek üzere inzâl buyurmuş, mânâsı düşünülmeden ve gereği ile amel edilmeden sırf okunmak üzere indirmemiştir. Cenâbı Hak Kur'ânı, inceden inceye düşünmeyen münafıkların kalbleri üzerinde kilidler vurulduğunu da beyân etmiştir.

«Tedebbür» genel olarak aklî konularda âlimlere, «tezekkür» de naklî konular da akıl sahiblerine tahsis edilmiştir. Kur'ânı Kerim, kendisinin yalnız âlimler tarafından anlaşılmasının gerekmediğini, akıl sahiblerinin de onu dikkatlice okuyup anlamalarının ve gereği ile amel etmelerinin lüzumlu olduğunu açıkça ifâde etmiştir. Böylece o, hem âlimleri ve hem de akıl sahiblerini kâinâtın yüce yaratıcısına gereken ta'zîmi, emirlerini yapıp, yasaklarından kaçınmayı emretmiş, eşyânın hakikatını gereği gibi düşünmeye da'vet etmiş, insanları nefsanî istek ve arzularından kurtarıp hakîkate yönelmelerini istemiştir. Böylece o, hem dünya nizâmını tanzim eden ve hem de uhrevî hayâtı hatırlatıp ona hazırlayan ulvî bir dustûrlar mecmûası olmuştur.

Peygamberimiz, ashabı Kirâmın, mânâsını anlamadan sür'atlice Kur'ân okumalarını tasvîb etmemiş, bunun boğazdan öteye geçip, kalbe te'sir etmeyeceğini haber vermiş, mânâsını düşünmeden, gereği ile amel etmeden Kur'ân okuyanlara bunun pek fayda sağlamıyacağını ifâde etmiştir.

Peygamberimiz, ashabının Kur'ânı, hükümleri ile berâber öğrenmelerini arzu etmiş, bir sûrenin iki âyeti ile amel etmek isteyen sahabîyi, «bilgili oldu» sözü ile takdîr buyurmuş.

(89) a.g.e, I. 89.

Ashabdan çokları, Kur'ânın lafzından ziyâde, onun ince ve derin mânâlarına dalarak haz almışlar, âyetlerin hükümlerini ifaya çalışmışlardır.

«Kendilerine kitab verdiğimiz kimseler, o verdiğimiz Kitab'ı hakkıyla okurlar» âyetinden anlaşıldığına göre, onu hakkıyla tilâvet etmek, mü'minlerin vasfından sayılmıştır. Bu da, okurken tecvid kâidelerini ifâ etmek ve hükümlerini yerine getirmekle mümkün olmaktadır. Görülüyor ki zikredilen bu iki önemli husus, birbirini ikmâl etmektedir.

Kırâatte tedebbür ve tezekkürün meydâna gelmesi için «tertil» farz kılınmıştır. Çünkü sür'atlice Kur'ân okumak, mânâdan gafleti meydana getirmekte ve mânâlar üzerinde durulmasına mâni' olmaktadır. Gerek kırâatte ve gerekse ibâdetle ise gaflet makbul sayılmamaktadır.

Gerçek mânâda Kur'ân okuma; aynı zamanda hem lisânı ve hem de aklı müştereken meşgûl etmelidir. Lisân hazzını, Kur'ânı, tecvidine riâyet ederek, akıl da manasını anlayarak ve gereğini yerine getirerek almalıdır. Kur'ân böyle okununca maksad hasıl olmuş, sadırlar açılmış, kalb de ilâhî ma'rifet nûru ile nurlanmış, hakikî iman da böylece tezahür etmiş olacaktır. Çünkü gerçek imân Kur'ânı hakkıyla okumak mânâsını anlamak ve gereğini yapmakla mümkündür. İşte bu bakımdan gerçek imanlı Kur'an ehli insanların en üstünü sayılmış, bu vasfın peygamberimizin sîreti olduğu ifade edilmiştir. Nitekim bir şeyi gereği gibi okumak anlamak, anlamak, kabul etmek, kabul etmek benimsemek, benimsemek, sevmek, sevmek, de gereğini yapmaktır. Kur'ânı okuyan, kelâm sâhibini sevmesi, ona itirâzsız boyun eğmesi, emirlerini yapıp yasaklarından kaçınması lâzımdır. Sırf okuyup hükümlerini yerine getirmeyenler âyet ve hadislerle uyarılmış, aksini yapanlar şiddetle tenkid edilmiş, mânâsını anlamadan okumanın matlûb bir şey olmadığı vurgulanmıştır.

Ayetlerin mânâlarının tedebbür ve tefekkür edilmesi zamanla müslümanlarca ihmâl edilmiştir. Kur'ânı Kerim her ne kadar tecvid kurallarına riâyet edilerek okunmuşsa da, çeşitli vecihlerle husûle gelen mânâları, insanı dehşete düşüren tükenmez ve bitmez acâibi ve i'câzı düşünülmemiştir. Bu da Kur'ânı okuyan ve okutmanın islâmî bilgilerle mücehhez olmadığından ileri gelmiştir. İlim ehli de; Kur'ânın tedebbür ve tefekkür ile okunmasını sağlamak

maksadı ile bu husûsu önemli bir âdâb olarak ele almışlardır. Müslümanların kitâblarının mânâsını ve dinlerinin mahiyet ve esasını bilmediklerinin sebebi, işte bu vâkıya dayanmaktadır.

Tertîl ve tedebbür ile az okumak mı ? yoksa mânâsını anlamadan çok okumak mı ? mes'elesi tartışılmış, Kur'ânı, tertîl ve tefekkür ile az okumanın, tedebbür ve tefekkürsüz fazla okumaktan daha üstün olduğu, bu durumun Allah ve Rasûlünün emirlerine mu tâbık olduğu ekserî ilim ehli tarafından kabul edilmiştir.

Zamanımız da ise; Kur'ânı tedebbür ve tefekkür ile okumak şöyle dursun, tecvîd kâidelerine uygun olarak okumak da ihmâl edilmeye başlamıştır.

